

boek besprekingen

Atty Tordoir

BANG VOOR VERKRACHTING

Een lessenserie voor groepen meisjes van 14-18 jaar

De meeste mensen zullen de Anne Frank Stichting (AFS) vooral associëren met het Achterhuis, dat jaarlijks vele tienduizenden bezoekers uit binnen- en buitenland trekt. Naast de instandhouding van het Achterhuis houdt de AFS zich echter ook zeer actief bezig met het vormingswerk. De vele activiteiten die de AFS in de loop der jaren in die richting ontwikkelde leidden tot het ontstaan van de afdeling Maatschappelijke Vorming. Deze afdeling stelt zich ten doel om door middel van het ontwikkelen van lesmateriaal in samenwerking met scholen, een bijdrage te leveren aan een onderwijsvernieuwing die duidelijk gericht is op de emancipatie van de leerlingen. Men richt zich daarbij op het laagst gekwalificeerde niveau in het voortgezet onderwijs, het Ibo, én het beroepsbegeleidend onderwijs.

Om aan de resultaten van dit werk een grotere verspreiding te geven, wordt het lesmateriaal — nadat het ontwikkeld is met en uitgetoetst op scholen — gepubliceerd in de zogenaamde AF-schriften. Zo kwamen AF-schrift 1: *Schoolverlaten, nu over straks* en 2: *Werkvormen ... wat wil je ermee, wat kun je ermee* tot stand. Nu is er dan AF-schrift 3: *Bang voor verkrachting*. Dit is een serie van 6 lessen — blokken — rond het thema verkrachting. Elke les kan echter ook opgesplitst worden in 2 lessen van 50 minuten. Deze

serie is, anders dan de vorige 'gemengde' AF-schriften, bedoeld voor leraressen die met meisjesgroepen of -klassen werken. De serie is het resultaat van een aantal lessen rond dit thema in een vierde klas lhno. Af en toe staan in aparte kadertjes concrete ervaringen met een bepaalde les genoteerd, bijvoorbeeld in de vorm van uitspraken van leerlingen. Het uitproberen vond plaats binnen het vak dramatische expressie, maar de lessen kunnen ook gegeven worden door leraressen Nederlands, maatschappijleer, gezondheidskunde, enz. die thematisch willen werken en daarbij niet kunnen of willen teruggrijpen op bestaand leermateriaal.

In de inleiding leggen de samenstellers uit waarom ze verkrachting een belangrijk thema vinden. Verkrachters werden tot voor kort gezien als min of meer gestoorde mannen met een seksuele afwijking, terwijl hun slachtoffers er meestal zelf aanleiding toe gaven en er misschien nog van genoten ook. De feministische beweging heeft gelukkig zo langzamerhand duidelijk gemaakt dat verkrachting geen op zichzelf staand verschijnsel is 'maar gezien moet worden als een uitvloeisel van maatschappelijke verhoudingen waarbij mannen op allerlei manieren macht over vrouwen hebben' (p. 3). In allerlei situaties waarin mannen macht uitoefenen over vrouwen, zoals: werkgever

— werkneemster, vader — dochter, dokter — patient, echtgenoot — echtgenote, enz., is verkrachting dan ook een vast bijverschijnsel. Bijna elke vrouw is 'bang voor verkrachting', al zal deze angst zich vaak heel onbewust uiten, bijvoorbeeld door het 'automatisch' vermijden van situaties die een risico kunnen inhouden. Deze angst leeft ook sterk bij de voor deze meisjes bestemde lessenserie. De meisjes hierover na laten denken in het licht van het hierboven gestelde — verkrachting als maatschappelijk bepaald verschijnsel — en ze informatie geven over wat ze kunnen doen als ze zelf met verkrachting te maken krijgen, is het belangrijkste doel van de lessen.

Nu iets over de manier waarop de lessen in elkaar zitten. De beschrijving van elke les valt uiteen in twee gedeeltes. In het eerste gedeelte worden steeds besproken het *doel* van de les (wat moet er aan het eind van deze les bereikt zijn bij de leerlingen?); de *opzet* (wat moet er achtereenvolgens gebeuren?); de *voorbereiding* door de lerares (welk materiaal moet gekopieerd worden e.d.?); *praktische aanwijzingen* en tenslotte *suggesties*, waarin vooral staat aangegeven hoe je variaties aan kunt brengen in de opzet en werkwijze, zodat je de lessen aan kunt passen aan je eigen ervaring en die van je leerlingen. Het tweede gedeelte van de beschrijving van elke les bestaat geheel uit het feitelijke lesmateriaal, zoals leesteksten, vragen, rollenspelen, enz. Dit materiaal is zo uitgevoerd, dat het gekopieerd kan worden voor alle leerlingen. Na de 6 lessen worden in een soort bijlage een aantal teksten met achtergrondinformatie gegeven.

De inhoud van de lessen is heel afwisselend, evenals de verwerkingsvormen. In de eerste les wordt het thema geïntroduceerd aan de hand van een leestekst met vragen. Aan het eind van deze les besluit de klas (of groep) om al dan niet door te gaan met het thema (kom daar maar eens om in een 'gewoon' schoolboek!). In de tweede les worden de begrippen 'lastig vallen', 'aanranden' en 'verkrachten' geproblematiseerd, en krijgen de leerlingen de opdracht om een 'conflictspel' te spelen aan de hand van een situatiebeschrijving. In de derde les wordt de film 'Not a pretty picture' vertoond, die gaat over een schoolmeisje dat door een medeleerling verkracht wordt. Hier wordt in de vierde les op doorgegaan door middel van een 'discussiespel'. In de vijfde les komen één of meer vrouwen van de organisatie 'Vrouwen tegen verkrachting' met de leerlingen praten, aan

de hand van vragen die de leerlingen van tevoren bedacht hebben. Daarna wordt het rollenspel 'op het politiebureau' gespeeld, met de bedoeling om te leren hoe je je weerbaar op kunt stellen als je een aanklacht indient bij de politie. De zesde les tenslotte bestaat uit een schriftelijke toets en een evaluatie. De toets moet nagaan wat de leerlingen opgestoken hebben van de lessen: wat hebben ze aan kennis opgedaan en hebben ze zich daarbij ook een mening gevormd over allerlei aspecten van verkrachting? De evaluatie is bedoeld om de leerlingen uitdrukking te laten geven aan hun oordeel over en persoonlijke ervaring met de lessenserie.

Concluderend: AFschrift 3 ziet er uitstekend uit en lijkt me heel geschikt voor iedere lerares (Nederlands, maatschappijleer, enz.) die op zoek is naar leermateriaal dat herkenbaar is voor haar leerlingen, en dat veel mogelijkheden biedt om dit materiaal naar eigen inzicht en behoefte te veranderen en aan te vullen.

De belangrijkste doelstelling van de samenstellers was, om verkrachting te halen uit de sfeer van de 'pathologische afwijking' en te laten zien dat het een logisch uitvloeisel is van de bestaande machtsrelatie tussen mannen en vrouwen. Of deze doelstelling bereikt wordt zal natuurlijk voor een belangrijk deel afhangen van de persoonlijke aanpak van elke lerares, én van de manier waarop de leerlingen met het thema omgaan (waarop de lerares natuurlijk hoe dan ook een sturende invloed heeft). Toch hadden er naar mijn smaak in deze lessenserie iets meer aanknopingspunten gegeven kunnen worden om de leerlingen te laten zien dat ook in hele 'gewone' situaties — dat wil zeggen zonder vreemde mannen die opdringerig zijn in café's, zonder dat er direct sprake is van een concrete aanranding of verkrachting — jongens/mannen vaak op subtiel wijze macht uitoefenen over meisjes/vrouwen. Je na een verkrachting van jezelf of je vriendin, weerbaar gedragen tegenover een politie-agent is natuurlijk belangrijk, maar minstens zo belangrijk is het om in de gaten te krijgen hoe je vriendjes dag in dag uit (seksuele) macht over je uitoefenen. Leren om je dáártegenover weerbaar te gedragen is waarschijnlijk heel wat moeilijker en bedreigender. Hiermee wil ik zeggen dat er in de concrete uitwerking van de lessen een nadrukkelijker verband gelegd had kunnen worden tussen alledaagse vormen van machtsuitoefening en verkrachting als de meest extreme en brute vorm

daarvan. Dat blijkt ook uit de toetsvragen uit de laatste les, die zich uitsluitend beperken tot verkrachtings-situaties.

Deze kritiek neemt beslist niet weg, dat ik deze lessenserie een uitstekend voorbeeld vind van de wijze waarop je een maatschappelijk relevant en belangrijk onderwerp thematisch kunt behandelen, met écht — in tegenstelling tot het nu zo vaak alleen met de mond beleden — begrip voor

en van de leefwereld van een groep leerlingen, die de grootste kans loopt om haar leven lang onderdrukt te blijven.

AFschrift 3: 'Bang voor verkrachting' werd uitgegeven door de Protestantse Stichting Lectuurvoorzieningen.

Besteladres: Parkweg 20a, 2271 AJ Voorburg.

Prijs f 15,— per ex. exclusief verzendkosten.

Sander van Gangelen THEMATISCH TAALONDERWIJS

Veel leerkrachten proberen de ervaringswereld van kinderen te gebruiken als didactisch aanloop-trucje voor bijvoorbeeld wereldvreemde geschiedenislessen. Een actuele gebeurtenis wordt aangegrepen om de motivatie voor een les uit een leerboek op te wekken. *Taalonderwijs anders bekeken* laat zien hoe de leef- en denkwereld echt *uitgangspunt* kan zijn voor vele (taal)lessen in de kleuter- en lagere school.

Een voorbeeld: Omdat een deel van de klas de film 'Soldaat van Oranje' heeft gezien, breekt er een pistolen- en gewerenrage los. In kringgesprekken wordt dit thema besproken. Voor de schrijfles worden zinnen uit dit onderwerp gebruikt. Woorden als atoomontploffing, bevrijdingsfeest, greppel komen in de spellinglessen aan de orde. In de loop van de week ontstaan vele andere activiteiten, zoals stellen, technisch en begrijpend lezen, aardrijkskunde en ontleden rond dit onderwerp. Zo komt de ervaringswereld van een groep meer tot uiting in de lessen. Uit de lesbeschrijvingen blijkt ook hoe zelfstandig kinderen kunnen werken. Kinderen leiden en sturen de kringgesprekken zelf; dragen vanuit hun beleavingswereld ervaringen aan. Als Doeka in een kringgesprek over spannende films wil vertellen over zijn hamster en zijn hongerige kat, kijkt iedereen hem een beetje vreemd aan. Eén klasgenoot ziet de overeenkomst met het onderwerp en zegt: 'Hé, zijn cavia heb oorlog!' De leerlingen corrigeren de kleine afwijking en leren elkaar om zich aan het onderwerp te houden.

De leerlingen hebben grote invloed op de keuze van het thema en op de onderwerpen binnen dat thema. Terwijl een leerling het gesprek leidt, zoekt de leerkracht steeds naar vervolgactiviteiten. Dat kan een les zijn die hier direct op volgt

maar ook een les later in de week. Zo wordt er meer gedaan met de gebeurtenissen waar de kinderen zich bij betrokken voelen. Deze beschrijving geeft globaal aan wat 'anders' is aan deze twee taalboekjes voor de toekomstige basisschool.

De samenstelling

De boekjes zitten op het eerste gezicht nogal ingewikkeld in elkaar.

Deel I bevat veel *beschrijvingen van lessen* in de kleuter- en lagere school. In dit zelfde deel volgt een *theoretische verhandeling* van allerlei actuele begrippen als thematisch-cursorisch onderwijs, gesprekken, de taaldrukwerkplaats, steeds gekoppeld aan voorbeelden en meningen van de leerkrachten uit de lesbeschrijvingen gegeven.

Deel II biedt *vragen en werkopdrachten* die aansluiten bij de hoofdstukken van deel I. Dit werkboek tracht door vragen en suggesties (individuele) leerkrachten, schoolteams en begeleiders hulpmiddelen aan te reiken voor verheldering van de praktijk. De vragen kunnen als leidraad worden gebruikt voor de discussies in het team.

Zo hebben enkele leerlingen lange oorlogsverhalen geschreven. De teksten zijn als leeslessen in de klas gebruikt. Nu wordt de lezer van het boek gevraagd welke waarden liggen opgesloten in het werken met teksten van de kinderen, welke doelen uit je eigen leesmethode je kunt koppelen aan dergelijke zelfgeschreven verhalen. De vragen stimuleren jou en je team je mening over de lesbeschrijving en je eigen handelen te verduidelijken. Je wordt uitgenodigd te onderzoeken wat je op korte termijn in je eigen situatie kunt verbeteren. Het trefwoordenregister achterin deel II bevat be-